

ПАРТНЕРСЬКА ПРОГРАМА ІНСТИТУЦІЙНОЇ РОЗБУДОВИ ТАСІС

РОЗВИТОК МОДЕЛЬНИХ ЦЕНТРІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Інформаційний збірник

ВСТУП

Кожна дитина "має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства" (із Конвенції ООН про права дитини), а "батьки мають право вибирати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей" (Ст. 29 Закону України "Про загальну середню освіту"). На жаль, для батьків дітей з особливими потребами вибір є невеликий - спеціальні школи-інтернати та школи соціальної реабілітації, які здебільшого ізолюють дитину від її сім'ї, спілкування з однолітками, користування ресурсами громади, де вона народилася. У 90-их роках розпочався рух по створенню умов для повноцінного навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітніх шкіл, який був ініційований батьками дітей з особливими потребами та іншими недержавними професійними організаціями.

Всеукраїнський фонд „Крок за кроком" як недержавна освітня організація реалізує програму „Залучення дітей з особливими потребами" з 1996 року. За цей час створена мережа загальноосвітніх шкіл, педагоги яких пройшли відповідну підготовку для роботи з дітьми з особливими потребами в умовах загальноосвітньої школи. У 2001 році ВФ „Крок за кроком" спільно з Міністерством освіти і науки України та Інститутом спеціальної педагогіки АПН України започаткував спільну семирічну програму „Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" яка реалізується у 27 загальноосвітніх навчальних закладах України.

У 2003 році Всеукраїнський фонд „Крок за кроком" у партнерстві з Представництвом „Кожній дитині" в Україні та Міжнародною асоціацією „Крок за кроком" здійснював двоєрічний проект „Розвиток модельних центрів інклюзивної освіти" на базі навчально-виховного комплексу „Малюк" м. Львів та загальноосвітньої школи №15 у м. Біла Церква (Київська область). Реалізація проекту стала можливою завдяки підтримці Партнерської програми інституційної розбудови ТАСІС.

Ця публікація видана в рамках проекту і містить інформаційні матеріали, які можуть стати в нагоді усім, кому не байдужа доля дітей, які найбільше потребують нашої підтримки - дітей з особливими потребами. Матеріали публікації містять опис експериментальної програми із залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх закладів, за якою працюють експериментальні заклади освіти; список цих закладів з їхньою контактною інформацією, а також основні міжнародні документи, які захищають одне з основних прав кожної дитини - право на рівний доступ до якісної освіти. Ми віримо, що ця публікація буде корисною для педагогів, батьків, представників державних та недержавних організацій, адже ставлення суспільства до найменших його членів є показником не лише майбутнього цього суспільства, а й тих цінностей, що існують у ньому.

ЗМІСТ

ПРОГРАМА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ “СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ В СУСПІЛЬСТВО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ШЛЯХОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ЇХ НАВЧАННЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ”	3
ПРОЕКТ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ (ДОШКІЛЬНИХ) НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	8
СТАНДАРТНІ ПРАВИЛА ЩОДО УРІВНЯННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНВАЛІДІВ ООН	16
ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ДИТИНИ ООН	33
САЛАМАНКСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ І ПРОГРАМА ДІЙ ЩОДО НАВЧАННЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	35
МІЖНАРОДНІ КОНСУЛЬТАЦІЇ З ПИТАНЬ РАНЬОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	51
ПРО ФОНД “КРОК ЗА КРОКОМ”	75

Світовою тенденцією сучасності є прагнення до деінституалізації та соціальної адаптації осіб із спеціальними освітніми потребами шляхом інтегрованого навчання та всебічної підтримки з боку громади. На сьогодні освітні послуги дітям з особливостями психофізичного розвитку здебільшого надаються в закладах інтернатного типу, що призводить до зниження соціальної компетенції цих дітей, їх соціальної дезадаптації та масової інституалізації у подальшому. Нові підходи тісно пов'язані зі зміною концептуальної моделі освіти, що базується на феномені психофізичної неповносправності.

На зміну медико-біологічній моделі, у рамках якої було звичним оперувати поняттями "патологія", "аномалія" тощо; прийшла соціальна модель, у контексті якої згадані особи характеризуються як незахищена соціальна група, що має особливості психофізичного розвитку, які зумовлюють особливі потреби, в тому числі й освітні. Характерним для соціальної моделі є залучення дітей з особливостями психофізичного розвитку до загальноосвітніх навчальних закладів та мультидисциплінарний підхід у задоволенні освітніх потреб цих дітей - розширення кола фахівців, які забезпечують підтримку дітям та їх сім'ям у різних сферах їх життя, їх плідна співпраця у рамках мультидисциплінарних команд.

Інтегровані класи/групи не мають на меті протиставити себе закладам спеціальної освіти (дитячим садкам, школам-інтернатам, школам, класам). У ході соціологічного, психологічного, економічного досліджень, педагогічної та юридичної експертиз необхідно вивчити основні чинники впливу перебування у загальноосвітніх навчальних закладах дітей з особливостями психофізичного розвитку, насамперед, на розвиток їхньої соціальної компетенції, ефективність засвоєння навчального матеріалу тощо. Це забезпечить батькам можливість вибору, сприятиме соціалізації дітей з особливостями психофізичного розвитку, демократизації, відкритості освіти.

На даний час людство накопичило значний досвід залучення дітей з особливостями психофізичного розвитку до загальноосвітніх навчально-виховних закладів. Ініціаторами залучення таких дітей до закладів освіти є, як правило, батьки. Цей рух набрав поширення в Європі, США, Канаді, Австралії та інших державах. Якомога рання інтеграція дітей з особливостями психофізичного розвитку до діяльності у колективі одноліток, які разом розвиваються, сприяє розвитку у них самостійності, впевненості, сміливості, інших позитивних рис характеру. Вони стають повноцінними членами суспільства, не потребують сторонньої допомоги, усвідомлюють свою значимість для держави, суспільства, близьких. Практика показує, що у більшості випадків після закінчення школи-інтернату частина дітей не пристосована до соціального середовища, не адаптована в ньому, а їх інтелектуальний потенціал використовується недостатньо.

Дослідження, проведені в Україні в останні роки свідчать про те, що не лише тяжкий фінансовий стан сім'ї є причиною переваг у виборі спеціальних закладів перед дитячими садками, школами загального типу. Батьки побоюються того, що їхніх дітей будуть ображати, інші діти не бажатимуть з ними гратися, вчителі не опанують тонкощів індивідуального підходу, а батьки здорових дітей будуть заперечувати можливість функціонування інтегрованих класів.

Якщо проблему інтегрованого навчання розглядати з позицій її корисності для здорових дітей, привабливості з точки зору покращення психолого-педагогічного обслуговування цих дітей, то вона може повернутися для здорових дітей та їхніх батьків іншим боком. У даному випадку маються на увазі реалії сучасності щодо здорових дітей. Демографічна криза позначається на них безпосередньо. Вступаючи до школи, близько 80 відсотків дітей мають ті чи інші відхилення у стані свого здоров'я. Серед хронічних неінфекційних захворювань домінують психоневрологічні (більше 300 тисяч), хвороби нервової системи і органів чуття (більше 1 мільйона). Ці фактори зумовлюють зниження соціальної і психічної адаптації у понад 20 відсотків так званих нормальних підлітків.

Наведені показники свідчать про стандартні форми роботи загальноосвітніх навчально-виховних закладів: традиційна орієнтація педагогів на здорову дитину, а звідси і відповідне психічне, інтелектуальне навантаження, недиференційований зміст навчання (програм, підручників), відсутність у підготовці педагогів достатньої інформації про роботу з тими дітьми, які не відповідають еталонним уявленням про розвиток нормальної дитини тощо. Порушення психічного та фізичного стану здоров'я, явища девіантної і делінквентної поведінки дітей загальноосвітніх навчальних закладів загострюють необхідність вироблення нового, нетрадиційного бачення вирішення проблеми їхнього навчання та виховання.

Інтеграція дітей з особливостями психофізичного розвитку до загальноосвітніх навчальних закладів сприятиме позитивним змінам професійних позицій педагогів, науковців, які займаються проблемами навчання та виховання дітей з нормальним розвитком, громадськості, здійснить позитивний вплив на формування світогляду дітей в інтегрованих колективах.

Дослідження сприятиме трансформації свідомості фахівців, батьків, громадськості, суспільства в цілому у напрямку прогресивних світових тенденцій. Експериментальна робота сприятиме нагромадженню практичного досвіду у створенні оптимальних умов для інтегрованого навчання у класах загальноосвітніх шкіл із забезпеченням відповідної підтримки з боку фахівців, надання комплексної корекційної допомоги за місцем проживання родинам, що виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку.

ФІЛОСОФІЯ ПРОБЛЕМИ

Споглядання сучасного суспільства спонукає до роздумів про роль у цьому суспільстві дітей та дорослих, які мають особливості психофізичного розвитку, тобто тих, які випадають із нашого стереотипного уявлення про так звану нормальність. Відомий письменник Луї Маршалл, розмірковуючи про норму та патологію, схиляється до трактування певної умовності норми, оскільки ті люди, які не виявляють зовнішніх ознак відхилень, досить часто мають грубі внутрішні порушення, невидимі оку.

Проте ні для кого не таємниця, що поки що наше суспільство не те що ігнорує людей з особливими потребами, проте в своєму широкому загалі їхніми проблемами особливо не переймається. Скільки страждань оточення додає батькам таких дітей, їхнім родинам, відгороджуючись від них, відсторонено споглядаючи їх. Якщо розглядати інтегроване навчання з філософських позицій, то доречно зауважити, що справжнє поцінування цього феномену може розпочатися вже тепер, проте повна реалізація нового світогляду простежується лише у перспективі. На сучасному етапі суспільство ще не усвідомило ролі дітей (дорослих) з особливими потребами в його житті. Об'єктивна закономірність наявності таких дітей (дорослих) у суспільстві підтверджена історично від стародавньої Спарти, у середньовіччі, більш пізніх періодах. Це змушує глибше осмислювати вартісність кожної особистості у суспільстві, її особливе місце та функціональну роль.

У Святій Євангелії від Матвія говориться: "Почуєте слухом,- і не зрозумієте, дивитися будете оком,- і не побачите ...". Філософська, духовна глибина цих слів проектується і на взаємостосунки дітей з особливостями психофізичного розвитку з іншими членами суспільства. Людей радує, тішить розмаїття фауни та флори. Кожна рослинка неповторна і потрібна: однією милуються, вона зачаровує, інша ж спонукає людину до праці... Проте суспільство ще не вміє цінувати цієї розмаїтості серед людей, не знає, що саме цінувати у кожній дитині з особливостями розвитку, не зорієнтоване на те, яку неоціненну користь здатні принести ці діти. Саме вони, неповторні і часто невивчені, за певних умов можуть змусити пробудитися душі тих "нормальних" дітей і дорослих, які їх оточують, спричинити культивування доброти, чуйності, людяності.

Спілкування з дітьми з особливостями психофізичного розвитку наводить на думку, що, якби з ними ближче знайомились ровесники, які нормально розвиваються, то вони б по-іншому цінили свої можливості, були більш милосердними у житті.

Робота з дітьми з ушкодженим слухом відкриває новий світ спілкування, розширює горизонти уявлень про можливості інтелектуального і фізичного розвитку людини, спонукає до активнішого використання власних можливостей. Діти з порушенням опорно-рухового апарату здатні навчити мужності, порядності. А діти з особливостями інтелектуального розвитку розкривають безмежну щирість душі, глибину простоти і наївності, вірності і відданості.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Згідно із статутом Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньою декларацією про права людини діти-інваліди мають рівні права і можливості з іншими людьми. Конвенція про права дитини та Декларація про права інвалідів, які прийняла Генеральна асамблея ООН, серед пріоритетних прав дитини з особливими потребами називає право на освіту, медичне обслуговування, професійну підготовку та трудову діяльність.

Конвенція ООН про права дитини як документ міжнародного рівня автоматично висуває вимоги до кожної держави щодо приведення національного законодавства у відповідність з цією "всесвітньою конституцією прав дитини". Наша держава на цьому шляху робить свої прогресивні кроки. За останні роки набуває інтенсивного розвитку державна підтримка дітей з особливостями психофізичного розвитку, сприяння втіленню прогресивних ідей у практику. Зокрема, введено в дію Закон України "Про загальну середню освіту", у якому інтегровано питання спеціальної освіти, затверджено "Концепцію спеціальної освіти осіб з фізичними та психічними вадами в Україні" на найближчі роки, цільову комплексну програму "Соціально-психологічна підтримка і реабілітація осіб з вадами фізичного і психічного розвитку", Концепцію державного стандарту спеціальної освіти, Концепцію ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів.

Впродовж останніх років в Україні в основному з ініціативи батьків та науковців з'явилися паростки руху інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади. Стало очевидним, що сегрегація дітей з особливостями психофізичного розвитку як одна із форм навчання (маються на увазі спеціальні дошкільні заклади та школи-інтернати) обумовлює певну ізоляцію не лише дітей від суспільства, але і суспільства від них.

Наукове осмислення процесу та результатів спільного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку і здорових дітей відкриває перспективи виникнення нових напрямків досліджень соціально-психологічної та педагогічної орієнтації.

Основна мета дослідження:

Розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їх типологічних та індивідуальних особливостей.

Стратегічна мета:

Формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку, реалізація та поширення моделі інтегрованого навчання цих дітей у загальноосвітніх навчальних закладах, забезпечення нормативно-правової та навчально-методичної бази у відповідності до Конвенції ООН про права дитини.

Об'єкт дослідження:

Навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітніх навчальних закладів при забезпеченні відповідної психолого-педагогічної підтримки з боку дорослих (фахівців, батьків).

Предмет дослідження:

- ступінь та умови компенсаторно-корекційного впливу на дитячу особистість, результативність цього впливу;
- динаміка соціально-психологічної інтеграції;
- наявність позитивних зрушень у розвитку ціннісних орієнтацій здорових дітей;

- динаміка становлення особистості (діти з особливими потребами та їх здорові однолітки), здатність долати труднощі та досягати успіху.

Гіпотеза дослідження:

При визначенні гіпотези доцільно, насамперед, виходити з того, що процес активного пристосування особистості до світу і світу до неї є двостороннім. Він може розпочатись з ініціативи однієї із сторін чи носити водночас обопільний характер. Процес взаєморозуміння і взаємовпливу може розвиватись успішно і мати продуктивні наслідки при забезпеченні сприятливих психолого-педагогічних умов роботи інтегрованих колективів.

Інтегровані колективи як педагогічно, психологічно та соціально підтримані інституції можуть забезпечити дитині з особливостями психофізичного розвитку досягнення індивідуально високих показників особистісного розвитку, усвідомлення самоцінності цього розвитку для життєдіяльності індивіда, функціональної значимості в процесі інтеграції в соціальне середовище, спроможності посісти в ньому місце, адекватне внутрішнім, особистісним набуткам.

З іншого боку, такі колективи забезпечать можливості для здорових дітей бережливо ставитися до потенціалу, дарованого їм природою, запобігати здійсненню деструктивних кроків (наркоманія, алкоголь тощо) через нерозуміння вартісності свого самотворення, життєтворення; розкривати нетрадиційні шляхи особистісних досягнень в опануванні знань, умінь та навичок.

Завдання дослідження:

- Вивчити соціально-психологічне підґрунтя організації інтегрованих класів;
- Вивчити та встановити стартові індивідуальні показники розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку та їхніх здорових однолітків;
- Дослідити вплив інтегрованого навчання на дітей з особливостями психофізичного розвитку та їхніх однолітків;
- Дослідити ефективні шляхи залучення дорослих до роботи в інтегрованих класах;
- Розробити методичні рекомендації для педагогічних працівників інтегрованих шкіл з питань змісту та технологій навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку та для батьків;
- Розробити та реалізувати механізм створення мультидисциплінарних команд для забезпечення навчально-виховного процесу ;
- Систематично висвітлювати результати експериментальної діяльності для ознайомлення з ними широкого кола громадськості, отримання зворотнього зв'язку, внесення коректив у науково-дослідну роботу.

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в інтегрованих класах (групах) буде здійснюватися на основі типових навчальних планів і програм для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціальних загальноосвітніх шкіл -інтернатів (шкіл, класів), за відповідними робочими планами, розробленими навчальними закладами.

Забезпечення індивідуальних психофізичних особливостей дитини, її функціональних та потенційних можливостей і потреб буде реалізовуватися за допомогою компенсаторно-корекційних заходів, які частково будуть реалізуватися в процесі шкільного навчання, частково в сім'ї та центрі спеціальної психолого-педагогічної допомоги.

Технології навчання

Вибір технологій навчання ґрунтується на використанні сильних сторін особистості, врахуванні множинності інтелекту та різних навчальних стилів, рекомендаціях фахівців та матеріалах програми "Крок за кроком".

СУСПІЛЬНО-ГУМАНІСТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ІНТЕГРОВАНИХ ГРУП (КЛАСІВ)

Увага до проблем дітей з особливостями психофізичного розвитку має суспільно-гуманістичну значущість.

УЧНІ:

Базуючись на дослідженнях, проведених в США, Англії, досвіді інтегрованого навчання у нашій державі, можна стверджувати, що таке навчання корисне не лише для дітей з особливими потребами, але й для їхніх однолітків, батьків. Інтегроване навчання сприяє розвитку емпатії, толерантності, об'єктивній оцінці власних можливостей, формуванню реалістичного світогляду.

БАТЬКИ:

Залучення дітей з особливостями психофізичного розвитку до загальноосвітніх навчально-виховних закладів передбачає позитивний вплив на широке коло близьких для них людей: батьків, інших членів родини. Вхідження дитини в коло своїх однолітків може сприяти поступовій зміні і психічного стану їхніх батьків - послаблюватиме напруженість, покращуватиме емоційний стан, підвищуватиме ефективність навчально-виховної, абілітаційно-корекційної роботи.

Активна, вмотивована, ціннісно зорієнтована і педагогічно керована участь батьків у навчально-виховному процесі буде обумовлювати зменшення їхніх тривог і страхів, мобілізувати сили на щоденне і перспективне досягнення успіху, по-новому структуруватиме світосприйняття цілої родини, близьких до неї людей.

ВЧИТЕЛІ:

Робота з групами (класами) залучення дає новий непоцінований досвід поштовх до самовдосконалення педагога, є тим фактором, який допоможе вчителю позбутися успадкованого від тоталітарної системи авторитаризму, стане покликом і умовою формування щирих, демократичних стосунків, убереже від грубощів у будь-яких їхніх проявах, не дозволивши проявитися деструктивним внутрішнім силам.

Педагог, працюючи в інтегрованих класах/групах, зможе поглиблювати свої знання про закономірності розвитку дітей, оцінювати методичний підхід, виробляти власні позиції щодо ефективності тих навчальних технологій, якими він володіє, досягати розуміння сильного, спільного та специфічного у функціональних та потенційних можливостях учнів.

Робота у групах, класах залучення формує у педагога нове розуміння проблем дітей, які відстають, розкриває перед ним стратегію і тактику психолого-педагогічної (а часто медичної) підтримки цих дітей.

Крім того, вчитель з нових позицій оцінює можливості, працездатність дітей без відхилень, перед ним постають нові шляхи виховання особистості, нівелювання проблемних сторін дитини.